

типу темпераменту – демократичний стиль управління. 10% державних службовців флегматичного типу темпераменту обирають авторитарний стиль управління та 13,3% державних службовців із тим же типом темпераменту надають перевагу демократичному стилю управління. 5% державних службовців меланхолійного типу темпераменту обирають ліберальний стиль управління.

Отже, можна зробити висновок, що типологічні особливості людини, зокрема державних службовців, значною мірою впливають на вибір ними того чи іншого стилю керівництва. Адже, як ми бачимо за результатами дослідження, що 25% працівників із холеричним типом темпераменту, які є імпульсивними, схильними до бурхливих емоцій та за характером дещо грубими і 10% респондентів із флегматичним типом темпераменту, яким властива інертність та надмірна серйозність обирають авторитарний стиль керівництва, який характеризується зазвичай одноосібним прийняттям рішень та відсутністю похвали щодо інших. 3,4% державних службовців із холеричним типом темпераменту обирають демократичний стиль управління, який характеризується наявністю похвали до інших та колегіальністю, що пов'язане із такою характеристикою холерика як товариськість. 43,3% державних службовців із сангвінічним типом темпераменту, які є легкими та гнучкими у спілкуванні та 13,3% працівників із флегматичним типом темпераменту, які є серйозними та наполегливими в роботі обирають теж демократичний стиль управління, що характеризується заохоченнями та партнерською манерою поведінки між керівником та підлеглими. І лише 5% державних службовців, які за типом темпераменту є меланхоліками, а це означає, що у них низький рівень активності та за характером вони є замкнутими обирають ліберальний стиль керівництва, в основі якого лежить відмова від прямого керування та деяка безвідповідальність. Можна стверджувати, що основні характеристики даних особливостей, зокрема типів темпераменту та інших особистісних властивостей відповідні та співпадають із характерними особливостями самих видів чи стилів управління.

З метою оптимізації управлінської діяльності та формування міжособистісної сумісності між керівниками та підлеглими варто проводити тренінгові заняття і надавати індивідуальні психолого-управлінські консультації державним службовцям, які, на нашу думку, дозволять їм краще співпрацювати та розуміти одне одного, що і буде перспективою наших подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ботаршева А. В. Психология управления персоналом: Пособие для специалистов, работающих с персоналом / Под ред. А. В. Ботаршева, Лукьянова А. О. 2-е издание, испр. – М.: Психотерапия, 2007. – 624 с.
2. Єфімова С. Про вроджений темперамент / С. Єфімова // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2009. – №4. – с. 84-85.
3. Оболенський О. Ю. Державна служба: підручник / О. Ю. Оболенський. – К.: КНЕУ, 2006. – 472с.
4. Орбан –Лембрик Л. Е. Психология управління: Посібник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К.: Академвидав, 2003. – 568с.
5. Русалов В. М., Манолова О. Н. Взаємозв'язок характеру та темпераменту в структурі індивідуальності / В. М. Русалов, О. Н. Манолова // Психологічний журнал. – 2005. - №3. – с. 65-73.

Нерета Н.

Науковий керівник – доц. Пеньковська Н.М.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ДИСТАНТНІЙ СІМ'І

Актуальність дослідження. З кожним роком все більше людей внаслідок складного матеріального становища, незадовільних житлово-побутових умов виїжджають за кордон та залишають дітей на близьких родичів або опікунів. Усе це створює несприятливий психологічний клімат у сім'ї, позначається на її духовності, на виконанні однієї з її найважливіших функцій – вихованні дітей. Актуальність даної теми полягає також і у тому, що дистантні сім'ї (ті, члени яких тривалий час проживають на відстані один від одного) не мають змоги належним чином займатися вихованням своїх дітей, оскільки у них порушені структура, внутрішні родинні стосунки, спроможність виконувати основні функції. Бездоглядність дітей, спричинена відсутністю контролю за їхньою поведінкою, навчанням, розвитком та вихованням з боку батьків, вчителів і вихователів призводить до труднощів у вихованні та педагогічної занедбаності.

Особливості соціально-педагогічної та психологічної роботи з дітьми трудових мігрантів розкрито у наукових працях К. Левченко, І. Трубавіної, І. Цушка, В. Торохтій, Л. Ковальчук, Т. Кривко, Т. Дорошок та інших. Так, І.М. Трубавіна дає визначення поняття «дистантна сім'я» і розглядає напрями роботи з нею, Д. Пенішкевич аналізує життєдіяльність цих сімей, умовно поділяє їх на категорії, серед яких є і благополучні, і неблагополучні. Однак, у науковій літературі ще недостатньо висвітлено питання про особливості виховання дітей у дистантних сім'ях, вплив тривалого роздільного перебування членів сім'ї на розвиток особистості, соціалізацію дітей молодшого шкільного віку та шляхи попередження негативних наслідків збіднення спілкування з батьками та недостатнього виховного впливу на дитину у сім'ї.

Мета дослідження: вивчення особливостей психоемоційної сфери дитини молодшого шкільного віку у дистантній сім'ї.

У відповідності до мети дослідження поставлено такі **завдання дослідження:**

На основі аналізу літератури вивчити особливості емоційної сфери молодших школярів.

Визначити вплив дистантних сімей на формування емоційно-почуттєвої сфери молодшого школяра.

Здійснити діагностичне дослідження впливу дистантних сімей на психоемоційний розвиток дитини молодшого шкільного віку.

Розробити рекомендації щодо профілактики та подолання психоемоційних порушень у дітей з дистантних сімей.

Висвітлення проблеми. Молодший шкільний вік характеризується критичними і переломними періодами. У працях Л. Виготського зазначено, що під час переходу від дошкільного до шкільного віку дитина стає важкою у вихованні та змінюється її ставлення до оточуючих. Вступ дитини до школи створює різкі зміни у її житті та діяльності. Молодший школяр втрачає свою безпосередність. У навчанні продовжують розвиватися фізичні та розумові сили, формуються психічні властивості, що спричиняють нову соціальну ситуацію розвитку дитини.

У цьому віці з'являються певні риси та властивості: народження «соціального Я» дитини: вона відкриває для себе нові соціальні позиції, пов'язані з виконанням навчальної роботи, що високо цінується дорослими; відбувається переоцінка цінностей: поява нових мотивів, гра перестає бути основним змістом життя; має місце узагальнення переживань і виникнення внутрішнього життя дитини: емоції перестають бути мимовільними, ситуативними; виникають усвідомлені переживання, з'являється логіка почуттів; змінюється структури поведінки: набуває значення орієнтовна основа вчинку, який опосередковує зв'язок між бажаннями й дією; втрачається дитяча безпосередність поведінки: дитина зовні вже не така, як внутрішньо [5].

У дітей починають формуватися певні почуття, емоції та емоційне ставлення до явищ дійсності, новий емоційний досвід. Розвиток емоційності у молодшого школяра змінюється під впливом оточуючого світу. Як стверджує П. Якобсон, одні емоції та переживання у дитини виникають часто, а інші – рідко або взагалі їй незнайомі. Молодший школяр, особливо першокласник, бурхливо реагує на важливі для нього ситуації, явища, які мають значення та викликають яскравий емоційний відгук. Пізніше дитина молодшого шкільного віку проявляє нову рису: стриманість емоцій, особливо у присутності однолітків, що визначається страхом осуду з їх боку. Незадоволеність, гнів діти проявляють у моторній (бійка) чи словесній формі (грубість, образи). Переживання сорому дитина проявляє у більш прихованій формі. У цей час розвивається здатність співпереживати одноліткам і дорослим, виникає розуміння переживань інших людей, а також індивідуальна емоційна виразність, яка проявляється у різноманітній гамі інтонацій, міміці. Характерною особливістю молодшого шкільного віку є емоційна вразливість, відгук на все яскраве, незвичайне, мальовниче.

Основними чинниками, що впливають на розвиток емоційності молодшого школяра, на думку дослідників, є сім'я, школа, телебачення, інформаційні технології. Відомо, що основним середовищем, яке оточує дитину з народження, є сім'я. Емоційний розвиток дитини залежить від досвіду, який вона набуває вдома, в школі та при взаємодії з оточенням. У дошкільному та частково молодшому шкільному віці дитина має тісний емоційний зв'язок з батьками.

Молодший школяр поступово навчається аналізувати емоції та почуття, які пов'язані із сім'єю. Дослідники (М. Лісіна, Е. Насонова, І. Дудик) підкреслюють, що любов, турбота, увага з боку батьків є для дитини необхідним, своєрідним, життєво важливим стимулом, що дає їй відчуття захищеності, забезпечує емоційну рівновагу та підвищує самооцінку. Важливим фактором розвитку емоційності молодшого школяра є типи внутрішньосімейних взаємин.

Проаналізувавши існуючий діагностичний інструментарій, ми обрали низку методик, які, на наш погляд, дають можливість дослідити вплив дистантних сімей на психоемоційний розвиток дитини молодшого шкільного віку. Програма діагностичного обстеження передбачала використання: тесту тривожності (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен), тесту визначення емоційної реакції молодших школярів (тривожність) Філліпса, тесту-опитувальника Басса – Дарки для діагностики показників і форм агресії. Перші дві методики ми застосовували з метою дослідити особливості емоційної сфери молодших школярів, зокрема, виявити рівень їх тривожності. Методика Басса – Дарки дала можливість оцінити, відповідно, рівень фізичної, непрямой й вербальної агресії дітей.

Експериментальною базою дослідження обрано Гаї-за-Рудівську початкову школу, Млинівську ЗОШ І – ІІІ ст. № 1 та навчально-виховний комплекс ШДЗ (школа – дошкільний заклад) у місті Дубно. Загальна кількість обстежуваних – 65 учнів, серед яких 16 дітей з дистантних сімей, 23 – з сімей, в яких батьки розлучені, та 26 – інші сім'ї. Вік обстежуваних 8 – 10 років, серед яких 27 хлопчиків та 38 дівчаток.

Отримані дані за тестом Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен свідчать про те, що у школярів з дистантних сімей, рівень тривожності становить 43 %, у дітей батьки яких розлучені – 48 %, у інших – також 43 %. Всі отримані результати є показником середнього рівня тривожності. Що говорить про те, що надається підвищена значущість лише окремим елементам ситуацій.

Дослідження показало, що найбільший рівень тривожності проявляється в ситуаціях, що моделює стосунки дитина-дитина («Гра з молодшими дітьми», «Об'єкт агресії», «Агресивний напад»). Це можна пояснити підвищеним рівнем агресивності школярів, їх дезадаптацією, недостатнім розвитком навичок взаємодії, що є причиною впливу сімейного виховання, відсутністю емоційної близькості дитини з батьками.

Зважаючи на одержані результати, бачимо, що рівень тривожності у дітей з дистантних сімей, знаходиться на тому ж рівні, що і у дітей із звичайних сімей, проте є дещо нижчим, ніж у тих, батьки яких розлучені.

За результатами методики на визначення емоційних реакцій молодших школярів (тривожність) Філліпса, бачимо що в дітей з дистантних сімей, рівень тривожності по всіх восьми факторах коливається в межах норми, у дітей з повних сімей підвищеного даного показника не спостерігається, на відміну від тих, батьки яких розлучені, оскільки в них наявний підвищений рівень тривожності. Це виявляється у факторах «Страх самовираження» та «Страх ситуації перевірки знань».

За результатами тестування за допомогою модифікованого опитувальника Басса – Дарки було встановлено, що рівень агресії в дітей з дистантних сімей становить в середньому – 35 %, тобто ступінь вираження агресивності трохи вищий середнього, що свідчить про досить часті прояви агресивних реакцій; у дітей, батьки яких розлучені – 81 %, що є показником високого рівня агресії, які досить часто проявляються у поведінці; у решти досліджуваних молодших школярів рівень агресивності становить 27 %, що є нормою. На основі наших досліджень можна стверджувати, що в більшості учнів значно переважає вербальна агресія (48 %), яка проявляється у вираженні негативних почуттів як через форму (сварка, крик, вереск), так і через зміст словесних відповідей (погроза, прокляття, лайка).

Узагальнюючи отримані результати, можна стверджувати, що діти з дистантних сімей є більш агресивними та тривожними, ніж діти з повних сімей, проте ці показники є нижчими, ніж у дітей, батьки яких розлучені.

Висновки. Молодший шкільний вік – це період позитивних змін і перетворень, що відбуваються з особистістю дитини. Якщо в цьому віці дитина не відчує радість пізнання, не здобуде впевненості у своїх здібностях і можливостях, зробити це пізніше буде значно важче.

Розвиток емоційної сфери молодшого школяра залежить від взаємодії з навколишнім світом. До основних чинників, що впливають на емоційний розвиток дітей молодшого шкільного віку належать: сім'я, школа, телебачення, реклама та комп'ютер. Потрібно зазначити, що під час взаємодії дорослих з дітьми слід враховувати індивідуальний розвиток емоційності молодшого школяра.

Негативними наслідками виховання дитини в умовах дистантної сім'ї можуть бути: виникнення комплексів, підвищений рівень тривожності та агресивності, почуття ворожості, несформованість Я-образу, статево-рольової ідентичності, домінування залежності в поведінці, імпульсивність та інше. Тому важливо, щоб дитина виховувалась у повній сім'ї, була оточена теплотою, розумінням та турботою батьків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акіменко Ю. Ф. Психологічна корекція ставлення батьків до дітей молодшого шкільного віку. – Дис. канд. психол. наук.: 19.00.07. – К.: Ін.-т психології, 2003. – 240 с.
2. Зовнішні трудові міграції населення України / За наук. ред. Лібанової Е., Позняка О. – К.: РВПС України, 2002.
3. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищ. навч. закладів. – К.: Освіта, 1998. – 255 с.
4. Куб'як Н. І. Особливості виховання дітей молодшого шкільного віку з дистантних сімей / Н. Куб'як // Мультикультурний світ у просторі освіти: Збірник наукових доповідей за матеріалами Всеукраїнського науково-практичного семінару (6 жовтня 2006 р.). – Х.: ФОП Лібуркіна М.Л., 2006.
5. Куб'як Н. Роль соціального педагога в організації опіки дітей з дискантних сімей // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. – Вип. 217. – Педагогіка та психологія. – Чернівці: Рута, 2005 – С.76-80.
6. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями [А.Й. Капська, Н.С. Олексюк, С.М. Калаур, З.З. Фалинська]. – Тернопіль: Астон, 2010. – 304 с.
7. Українські трудові мігранти: чужі серед чужих (Інтернет видання «Главред» за матеріалами конференції МОМ «Майбутнє міграції в Україні», 14 жовтня 2011, рос. мовою)
8. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений: курс лекций / Б.Л. Шнейдер. – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО Пресс, 2000. – 512 с.

Касянчук І.

Науковий керівник – доц. Пеньковська Н.М.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРЯННЯ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Актуальність дослідження. Синдром емоційного вигоряння досліджується у руслі професійного самовизначення та професійної адаптації представників різних спеціальностей. Як зазначають науковці, найбільше до такого синдрому схильні працівники сфери «людина – людина».

Аналіз літератури свідчить, що дана проблематика цікавить як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, і знайшла відображення у роботах Х.Дж. Фрейденберга, К. Маслич, Б. Перлмана, В.Є. Орла, Г. Діон, М. Буриш, Л.Карамушки, Н. Левицької та інших, які визначають зміст і структуру цього явища. У роботах вчених аналізуються різні аспекти проблеми емоційного вигоряння у педагогів, медичних працівників, міліціонерів, продавців. Прояви даного синдрому все частіше спостерігаються і серед практичних психологів, що працюють в закладах освіти.

Професійна діяльність практичного психолога вимагає постійного емоційного напруження, прояву співчуття, толерантності, стриманості, зосередженості. Психолог повинен бути готовим до шквалу проблем і негараздів інших людей і, водночас, здатним захистити себе від негативних впливів, зберегти оптимістичне світосприймання, вміти керувати собою за будь-яких умов.

Зважаючи на це, досить актуальною сьогодні є проблема профілактики емоційного вигоряння, формування навичок саморегуляції внутрішнього стану практичних психологів. Актуальність цієї проблеми пов'язана не тільки з тим, що вигоряння спричинює погіршення ефективності праці і навіть випадки зміни професії, а й тим, що воно впливає на все життя людини, погіршуючи її психічне і соматичне здоров'я, призводить до виникнення психологічних проблем (за дослідженнями Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової, О.С. Ковальчук, В.Є.Орла та ін.).

Об'єктом дослідження є емоційне вигоряння як специфічний вид професійної деформації. **Предмет дослідження:** психологічні чинники емоційного вигоряння практичних психологів закладів освіти.

Мета дослідження полягає у розкритті сутності емоційного вигоряння у практичних психологів, які працюють в освітніх установах.

Висвітлення проблеми. Під емоційним виснаженням розуміється відчуття емоційної спустошеності і втоми, викликане власною роботою. Деперсоналізація передбачає цинічне відношення до праці та об'єктів своєї діяльності. Зокрема, в соціальній сфері деперсоналізація передбачає бездушне, негуманне ставлення до клієнтів, що приходять на лікування, консультації, здобування освіти та за іншими соціальними послугами. Редукція професійних досягнень – виникнення відчуття некомпетентності в своїй професійній сфері, усвідомлення